

Temelje podirajo, mar ne ...?

Prvi amandma v paketu najnovejših predlaganih amandmajev k Ustavu SFRJ, ki bo sicer že XLIX. amandma k Ustavu SFRJ iz l. 1974, predvideva črtanje skoraj celotnih Temeljnih načel te ustave. V veljavi naj bi ostala samo še prvi razdelek in sedemnajsti odstavek v III. razdelku. Ta predlog je glede na stališča, ki so prevladala ob nedavno končanem postopku spreminjanja zvezne ustave (amandmaji so bili razglašeni 29. XI. 1988), da so Temeljna načela tako rekoč nedotakljiva, dokaj presenetljiv. Česa tako radikalnega pred dejanskim začetkom postopka za sprejem nove zvezne ustave, do katerega najbrž sploh ne bo več prišlo, skorajda ni bilo pričakovati. Tem bolj, ker so zvezni ustavodajalci ves čas razglašali načelo, da naj bi s spremembami veljavne ustave samo odstranjevali najhujše ovire za gospodarsko in politično reformo, obsežnejše spremembe pa prihranili za novo ustavo.

Tokratna odločnost ustavne komisije in Zveznega izvršnega sveta, ki je, kot se ve, sprožil tokratni postopek, vzbuja ravno zato in prav v zvezi s tem predlogom več vprašanj.

Če odmislimo ključna vprašanja, ali imajo ti amandmaji glede na razmere v Jugoslaviji sploh še kak smisel (in po moje ga nimajo) in, ali je potrebno, da se Slovenija glede na svoje siceršnje odločitve in pobude (ocena, da je Jugoslavija možna samo še kot konfederacija, zahteve po popolni odcepitvi) sploh še ubada s temi amandmaji in tako vsaj posredno vendarle pomaga ohranяти iluzije, da je koncept jugoslovanske federacije še potrebno in pametno izpopolnjevati, si je ob omenjenem amandmaju mogoče zastaviti vsaj vprašanje, kaj ta predlog v resnici izraža: spoznanje o preživelosti nekega modela mišljenja ali paniko; premišljen koncept ali taktično zaslepljevanje nasprotnikov (raznih novih strank po republikah)? Glede na kriterij, ki ga je uvedla slovenska skupščina ob odločitvi, da bo kljub tehtnim pomislekom vseeno sodelovala v nadaljevanju postopka in posredovala zvezni skupščini mnenje o osnutku amandmajev, brez katerega zvezni zbor ne bi smel določiti predloga amandmajev, kasneje pa soglašala samo s tistimi amandmaji, ki bodo omogočali konfederalizacijo Jugoslavije, pa je potrebno predlagani amandma premotriti še s tega vidika: ali omogoča ali onemogoča pogajanja o konfederaciji?

Del temeljnih načel potemtakem ostaja v veljavi. Ne posebno obsežen, vendar pomemben del, kajti I. razdelek govori, kako in na kakšnih načelih je nova Jugoslavija sploh nastala in, kaj si je kot svoje osnovne težnje zapisala v ustavo leta 1974. Tako I. razdelek še vedno govori, da narodi in ljudje v SFRJ »uresničujejo in zagotavljajo« med drugim tudi: »socialistične družbene odnose, ki temeljijo na samoupravljanju delovnih ljudi, in varstvo socialističnega samoupravnega sistema«; nadalje »bratstvo in enotnost narodov in narodnosti«; si prizadevajo ustvariti »bogatejšo kulturo in civilizacijo socialistične družbe« in »sistem družbenoekonomskih odnosov in enotne temelje političnega sistema, s katerimi se zagotavljajo skupni interesi delavskega razreda in vseh delovnih ljudi ter enakopravnost narodov in narodnosti...« itd. Nekatere temeljne »programske« postavke jugoslovanske ali t. i. avnojske federacije, vključno s posebej poudarjeno skrbjo in odgovornostjo vseh za razvoj »nerazvitih« (17. odst. III. razdelka), bodo potemtakem ostale zapisane v preostanku poglavja o temeljnih načelih Ustave SFRJ. Črtani

bodo vsi nadaljnji razdelki, ki politično-programsko razdelujejo posamezna načela, kot npr. načelo, da »socialistična družbena ureditev« SFRJ »temelji na oblasti delavskega razreda in vseh delovnih ljudi...«, ali načelo, da je »družbena lastnina kot izraz socialističnih družbenoekonomskih odnosov med ljudmi... osnova svobodnega združevanja dela in vladajočega položaja delavskega razreda...«, ali načelna ugotovitev, da je ZKJ »vodilna idejna in politična sila delavskega razreda« itd. Lahko bi torej rekli, da bodo glavna »programska« izhodišča še vedno zapisana, čeprav v veliko bolj okleščeni in morda manj vsiljivi obliki; vendar je pri tem le treba poudariti, da naj bi se črtal tudi X. razdelek, ki sedaj odreja, da so temeljna načela v celoti »podlaga in smer za razlago ustave in zakonov«. Preostala načela naj bi potemtakem res dobila značaj zgolj načel in izgubila pomen obveznih usmeritev za presojo zakonov in ravnanje državljanov. To je kajpak v skladu z zahtevami in proklamacijami, da se je Jugoslavija resnično odločila za prehod v tržno gospodarstvo in politično pluralistični sistem in hkrati tudi ostala zvesta svoji temeljni usmeritvi v socializem, kar se na ravni federacije še vedno goji in podpira kot možna in celo obvezna izbira, in kar je še nedolgo tega dokaj vneto razglašal tudi predsednik ZIS-a. Ta dvojna usmeritev, kratkoročna ali morda tudi srednjeročna v tržno gospodarstvo, in dolgoročna ter poglobljena v socializem (najbrž uspešnejši od dosedanjega), je povsem razumljiva. Socialistični ali še dolgoročneje gledano komunistični projekt, vključno z težnjo po ukinjanju razlik med narodi in njihovimi interesi ter vizijo in iluzijo o spajanju jugoslovanskih narodov v enoten jugoslovanski (»komunistični«) narod (= delavski razred), je vendarle bil neke vrste smisel, ki je utemeljeval in omogočal obstoj Jugoslavije po l. 1945 (po »revoluciji«) in tudi opravičeval občasne represivne ukrepe proti narodom in posameznikom, ki so podvomili v smiselnost te skupnosti. Zveni paradokсно, a je najbrž le res, da je Jugoslavija (brez dinastije) lahko tako dolgo obstajala samo z ZKJ (KPJ) in Titom na čelu, ki sta uspešno (s pomočjo intenzivne propagande, osebnega kulta, represivnih ukrepov in tudi s pomočjo zunanjih dejavnikov) nevtralizirala nenehno tleča nasprotja in razlike med jugoslovanskimi narodi. Če pa se Jugoslaviji in njeni ustavi odvzame ta že skoraj metafizični smisel obstoja, ostanejo v bistvu samo še nepremostljive kulturne in civilizacijske razlike, razlike v ravneh razvoja in ne nazadnje tudi v spoznanjih, kakšni gospodarski oziroma »družbeno-ekonomski« sistemi po posameznih delih Jugoslavije sploh lahko funkcionirajo kot učinkoviti. Če jugoslovanskih narodov več ne povezuje nekaj, kar je močnejše od njihovih stvarnih interesov, ki so lahko tudi hegemonistični ali osvajalski, in če prenehajo funkcionirati vsi posebni smisli in temelji te krhke zgradbe, npr. »bratstvo in enotnost«, »vizija brezrazredne družbe«, samozavest, da gradimo »najnaprednejši in najbolj humani družbeni sistem na svetu« in, kar je še tovrstnih samoprevar, potem udarijo v oči dejstva. Med ta dejstva pa sodijo tudi podedovana sovraštva in nestrpnosti med jugoslovanskimi narodi, doslej zatirane težnje posameznih narodov, spoznanje, da se je v Jugoslaviji kot idealni projekt cela desetletja zelo veliko vlagalo, rezultat pa je ničev, interesi določenih okolij in skupnosti po izkoriščanju drugih okolij in skupnosti (zahteve po uravnilovki in prerazporejanju dohodka, o nadaljnji brezpogojni pomoči »nerazvitim« ipd).

Zaradi vsega tega pravzaprav predlog, da se Temeljna načela skoraj v celoti črtajo, v bistvu bega vsakogar, ki se ukvarja z razmišljanjem o Jugoslaviji in ustavnih vprašanjih Jugoslavije. Jugoslavija ni skupnost iste vrste kot je to Francija ali (bo spet) združena Nemčija. Jugoslavija je, kakorkoli se je zdela ustanoviteljem smiselna in potrebna, vendarle dokaj umetna tvorba (5 narodov, od katerih so nekateri prišli in Jugoslavijo kot državotvorni in drugi kot nedržavotvorni, 3 zelo

različne in med seboj še vedno sprte religije, vsaj dve izrazito nasprotni si kulturno-civilizacijski tradiciji, ki pogojujeta tudi različnost poslovne morale, odnosa do dela itd.), ki brez na močno vojsko oprte dinastije, brez ZKJ in njene naj bo še tako nasilne in zmotne ideološke vizije, ali brez kakšnega tretjega medija integracije, preprosto ne more obstati.

Zato je manj verjetno, da je predlog za črtanje skoraj celotnih Temeljnih načel plod spoznanja o nespornem propadu dosedanjega koncepta jugoslovanske federacije, in veliko bolj verjetno, da je ta predlog rezultat panike, ki že vlada v političnih vrhovih razpadajoče federacije; ki ne vedo, kako ta konstrukt ohraniti pri življenju. Kaj vse se bo v nadaljnjih mesecih in celo že do objave tega prispevka iz te panike izcimilo, je kajpak težko predvidevati. Zelo verjetno celo iz teh ustavnih sprememb ne bo nič. Če pa že bo prišlo do soglasja o vsaj nekaterih amandmajih (tudi s strani Slovenije in Hrvaške), bo vse skupaj še vedno sporno in v bistvu nelegalno že zato, ker je bil Predlog amandmajev določen na ustavno sporen način (saj zvezni zbor ni imel na voljo mnenja o Osnutku amandmajev, ki bi ga po ustavi morala poslati tudi nasilno razpuščena Skupščina SAP Kosovo). Morda pa bo tistim silam, ki to želijo, še pred dokončno razpravo o tem, katere amandmaje sprejeti in katerih ne, dejansko uspelo izriniti Slovenijo iz Jugoslavije in se nam sploh ne bo treba odločati. Saj je zadnje čase vse bolj jasno, da to poskušajo: ali zato, ker Slovenija res ogroža interese nekaterih drugih republik, ali zato, ker se pričakuje, da bo odcepljena Slovenija nesposobna samostojnega življenja in bo takor rekoč omahnila nazaj v Jugoslavijo. Deloma bo na to lahko odgovorila tudi Slovenija sama že jeseni, ko bo republiška skupščina morala začeti razpravljati o tem, ali bi bilo smiselno soglašati s katerim od ponujenih amandmajev ali ne.

CIRIL RIBIČIČ

Temeljno soglasje in pomembne razlike

(pri oblikovanju nove ustave Republike Slovenije)

Zatrjevanje predstavnikov vladajoče koalicije, da bo njeno poslanstvo izpolnjeno šele, ko bo dosegla sprejem nove slovenske ustave, je dvakrat protislovno. Prvič zato, ker se tudi opozicijske politične stranke zavzemajo za čimprejšnji sprejem nove ustave. In drugič zato, ker je za sprejem potrebna zahtevnejša večina, kot jo ima vladajoča koalicija. Ne le s formalnega, ampak tudi z vsebinskega stališča: ustava naj bi bila izraz nadstrankarskega nacionalnega konsenza, ne pa vsiljevanja interesov ene ali več strank in njihovega prestiža. Še posebej, ker je bil sprejem dopolnil k slovenski ustavi v zadnjih letih uspešen primer, kako je mogoče dosegati takšen konsenz.

Predlog, da se začne postopek za sprejem nove slovenske ustave, je bil v republiški skupščini sprejet brez večjih zapletov, nasprotovanj in političnih spopadov. Za to je več razlogov. Enotnost pri sprejemanju predloga, ki se bo pozitivno izrazila tudi v naslednjih fazah postopka, je rezultat uspešne koordinacije s strani predsedstva republike, ki je gradila na nadstrankarskem sporazumu. Enotnost je